

8. Παραγνωρισμένο δικαίωμα, Β.

1. Το δικαίωμα (=ανάγκη) ελεύθερης πρόσβασης και χρήσης ενός μέρους της επιφάνειας της γης αναγνωριζόταν από αρχαιότατους χρόνους μέχρι τον 19ο αιώνα (βλέπε προηγούμενο φύλλο §§3-4). Στις μέρες μας όμως μοιάζει να έχει λησμονηθεί παντελώς - εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις χαμηλότατου προφίλ. Εξαιτίας αυτής της λησμονιάς, εξαιτίας της ολοκληρωτικής παραγνώρισης αυτού του φυσικού δικαιώματος, έχουν προκληθεί όλα τα σύγχρονα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στο επίπεδο της καθημερινότητας. Από κάτω κρύβεται η άγνοια με την απληστία της, αλλά αυτός είναι ο προφανής μοχλός για τις αδικίες ολόγυρα.

Προτού εξετάσουμε τους λόγους για αυτή τη λησμονιά, ας ανακαλέσουμε συνοπτικά τον χαρακτήρα αυτού του παραγνωρισμένου δικαιώματος.

Αυτή τη στιγμή, εσύ αναγνώστη/αναγνώστριά μου, καταλαμβάνεις κάποιο χώρο με βάση κάποια στέρεη επιφάνεια, που κι αυτή τελικά στηρίζεται πάνω σε στέρεο έδαφος. Το ίδιο έκανες (συγγνώμη για την έλλειψη πληθυντικού, αλλά θέλω να καταλάβεις πως αφορά εσένα άμεσα) από τη στιγμή που γεννήθηκες, και θα εξακολουθήσεις να κάνεις ωσότου το σώμα καταρρεύσει στον θάνατο.

Το σώμα δεν μπορεί να υπάρχει αν δεν καταλαμβάνει κάποιο χώρο και μάλιστα αποκλειστικά· διότι δεν μπορούν δύο υλικά σώματα να καταλαμβάνουν τον ίδιο χώρο ταυτόχρονα.

Αλλά εσύ χρειάζεσαι χώρο για να κοιμάσαι· για να κάθεται να τρως ή να διαβάζεις και να γράφεις· για να πλένεσαι και να αποβάλλεις τα άχρηστα υλικά του οργανισμού· για να παίζεις πιάνο ή να ζωγραφίζεις ίσως· και για ποικίλες άλλες δραστηριότητες. Αυτοί οι χώροι συνιστούν αυτό που κοινώς ονομάζουμε 'κατοικία' ή 'σπίτι'. Χρειάζεσαι επίσης χώρο για να εργάζεσαι και να κερδίζεις κάποιο εισόδημα για να καλύπτεις τα έξοδα τροφίμων, ρούχων, ηλεκτρισμού και νερού, υπολογιστή και αμαξιού ίσως και άλλων αγαθών. Αν είσαι, ας πούμε, εστιάτορας χρειάζεσαι κάπως μεγάλο χώρο για το κατάστημα κι αν είσαι βιομήχανος χρειάζεσαι ακόμα μεγαλύτερο χώρο για το εργοστάσιο.

Τόσο η κατοικία όσο και ο χώρος εργασίας (γραφείο, μαγαζί, εργοστάσιο) στηρίζονται τελικά πάνω στη στέρεη επιφάνεια της γης, όπως απαιτεί η φύση σου αφού δεν μπορείς να ζεις στον αέρα σαν τα πουλιά ή στην θάλασσα σαν τα ψάρια. Στην επιφάνεια της γης, επίσης, απολαμβάνεις τα άλλα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη ζωή σου – αέρα, φως και νερό.

Όταν και για όσο είσαι παιδί κι εξαρτάσαι από γονείς ή κηδεμόνες, εκείνοι φροντίζουν να παρέχουν τον χώρο που εκ φύσεως χρειάζεσαι.

Όταν όμως ενηλικιώνεται ο άνθρωπος και αφενός επιδίδεται σε κάποια μορφή εργασίας (γεωργία, εμπόριο, παραγωγή κλπ) και αφετέρου δημιουργεί τη δική του οικογένεια, χρειάζεται κάποιο τεμάχιο γης για κατοικία και κάποιο για εργασία. Αυτή την επισήμανση τη βρίσκουμε στους πλείστους Κώδικες Νόμων, όπως στην αρχαιότατη Βεδική παράδοση των Ινδιών ("Η κατοικία και ο αγρός ενός οικοδεσπότη θεωρούνται απαραίτητα για την ύπαρξη του· επομένως ο βασιλέας ας μην τα διαταράξει") και σε πολλούς οικονομολόγους όπως ο Καρλ Μαξ (ανθρώπινη ανάγκη για locus standi [=τόπος διαμονής] και field of employment [=τόπος απασχόλησης]). Παραταύτα αυτό το δικαίωμα παραγνωρίστηκε.

2. Ο τρίτος πρόεδρος των ΗΠΑ Thomas Jefferson έγραψε:

“Όλες οι γαίες μέσα στα σύνορα, που μια κοινωνία περιχαράζει γύρω της, καταλαμβάνονται από εκείνη την κοινωνία και η διανομή τους υπάγεται στη δικαιοδοσία της κοινωνίας εκείνης μόνο. Η διανομή μπορεί να γίνει από τους πολίτες που συναθροίζονται συλλογικά, ή από τη νομοθετική εξουσία... Αν οι γαίες δεν διανεμηθούν με κανέναν από τους δύο τρόπους, τότε *κάθε άτομο της κοινωνίας μπορεί να αποκτήσει δωρεάν για τον εαυτό του γη που είναι ελεύθερη.*” (1774: *A Summary of the Rights of British America*: έκδοση του M. Peterson, New York, Viking Press, 1976. Δική μου η έμφαση.)

Κι εδώ τονίζεται το δικαίωμα (right) για δωρεάν απόκτηση γης. Όμως από το 1820 περίπου στην Ευρώπη και από το 1880 στις ΗΠΑ, η γη όλη περικλείστηκε κι έπαψαν να υπάρχουν περιοχές δωρεάν διαθέσιμες για τους νέους ανθρώπους που ενηλικιώνονταν και ήταν ακτήμονες. Υπήρχαν ακόμα τεράστιες εκτάσεις γης ακατοίκητες και αχρησιμοποίητες, αλλά δεν ήταν πια δωρεάν διαθέσιμες: ανήκαν στην ιδιοκτησία ορισμένων ατόμων, συνεταιρισμών και δημόσιων ή άλλων οργανισμών. Η διαδικασία περικλείσης και ιδιωτικοποίησης κοινοτικών γαιών έχει μεγάλο ενδιαφέρον αλλά δεν είναι του παρόντος. Πρέπει όμως να τονιστεί, πρώτον, πως οι κυβερνήσεις δεν δίστασαν να προωθήσουν και με νομοθεσία να κατοχυρώσουν τις ιδιωτικοποιήσεις λόγω στενών συμφερόντων και λόγω της ανάγκης για εκβιομηχάνιση και για εκσυγχρονισμό της γεωργίας· δεύτερον, πως οι άμεσα επηρεαζόμενες μάζες χωρικών που έγιναν ακτήμονες δεν μπορούσαν, γιατί δεν ήξεραν πώς, να αντιδράσουν αποτελεσματικά.

Τώρα, μετά τις ιδιωτικοποιήσεις, μόνο οι ιδιοκτήτες γης έχουν το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης στο στοιχείο που είναι απαραίτητο για την ύπαρξη κάθε ανθρώπου και που είχε δοθεί με πλήρη ελευθερία από τη Φύση για όλους τους ανθρώπους. Αλλά, όπως ξέρουμε πολύ καλά, ενώ οι άνθρωποι πληθαίνουν, η γη δεν αυξάνεται ούτε με γιγάντιες προσπάθειες εκτός από ελάχιστες αποξηράνσεις.

Τώρα ο ακτήμονας έχει μόνο την ικανότητα εργασίας του να προσφέρει και θα πρέπει να παραδώσει σε κάποιον ιδιοκτήτη μέρος του προϊόντος αυτής της εργασίας, δηλαδή ένα ποσό από τον μισθό του, για να έχει πρόσβαση στη γη. Γι αυτό χρησιμοποιείται πλέον συχνότατα ο κοινός όρος ‘αγορά εργασίας’. Έτσι οι εργαζόμενοι έχουν γίνει χωρίς να το καταλαβαίνουν, σχεδόν όπως οι δούλοι παλιά, αντικείμενα αγοραπωλησίας.

3. Μια σημαντική διευκρίνιση.

Ένα κτίσμα που χρειάζεται ο ακτήμονας για κατοικία ή για γραφείο, μαγαζί κλπ, είναι προϊόν εργασίας. Σαν τέτοιο είναι θεμιτό και φυσικό να απαιτείται κάποια πληρωμή για τη χρήση του – όπως για ένα ενοικιαζόμενο αυτοκίνητο ή άλλο μηχανήμα, που φθείρεται με τη χρήση.

Σε αντίθεση όμως με το αυτοκίνητο, το κτίσμα στηρίζεται πάνω στη γη κι έτσι ένα μέρος της πληρωμής για το κτίσμα καλύπτει τη χρήση γης. Το κτίσμα φθείρεται. Η γη όχι.

Ας πάρουμε το παράδειγμα τοποθεσίας που αξιοποιείται. Μια κατασκευαστική εταιρεία αγοράζει ένα οικόπεδο σε μια αναβαθμισμένη ανερχόμενη περιοχή. Το οικόπεδο έχει μια παλαιά διόροφη μονοκατοικία η οποία γκρεμίζεται για να κτισθεί μια υπερσύγχρονη πολυκατοικία πολυτελών διαμερισμάτων. Η πληρωμή δεν έγινε για το κτίριο, αφού αυτό γκρεμίστηκε, αλλά σαφώς για την τοποθεσία σκέτη.

Έτσι κάθε φορά που ο ακτήμονας ενοικιάζει κάποιο χώρο, είτε ως τόπο διαμονής είτε ως τόπο εργασίας, μέρος του ενοικίου είναι για την αξία της γης ή τοποθεσίας σκέτης. Αυτό φαίνεται καθαρά σε περιπτώσεις ενοικίασης γεωργικού εδάφους ή

κτηνοτροφικών εκτάσεων όπου δεν υπάρχουν κτίσματα. Η πληρωμή είναι για την τοποθεσία σκέτη.

Το ίδιο βέβαια ισχύει για τις αγορές κτιρίων. Μέρος της πληρωμής, και συχνά το μεγαλύτερο μέρος, καλύπτει την αξία της τοποθεσίας, χώρια από το κτίριο.

4. Στο τέλος του 17ου αιώνα ο Άγγλος νομοθέτης πολιτικός John Locke έγραψε:

“Ο θεός, που έδωσε τον κόσμο στους ανθρώπους από κοινού, τους έδωσε και λογισμό [=reason] να χρησιμοποιούν τον κόσμο για την μέγιστη προαγωγή της ζωής ... Η γη και όλα όσα περιέχει δίνεται για τη στήριξη και άνεση της ύπαρξής τους” (§25).

“Η ιδιοποίηση κομματιού γης ... δεν δημιουργεί μειονέκτημα σε άλλον, εφόσον υπάρχει ακόμα αρκετή γη ίδιας ποιότητας για όσους δεν έχουν προμηθευθεί” (§32).

“Όλα όσα ο άνθρωπος καλλιεργεί και θερίζει, αποθηκεύει και χρησιμοποιεί, προτού αυτά χαλάσουν, αυτά είναι ατομικό του δικαίωμα [=περιουσία]: όσα περικλείει και τρέφει και χρησιμοποιεί όπως ζώα και τα προϊόντα τους, είναι δικά του επίσης. Αν όμως το χόρτο του αγρού του ξεραθεί στο έδαφος, αν οι καρποί φθαρούν χωρίς να μαζευθούν και να αποθηκευθούν, τότε αυτό το κομμάτι γης, παρά την ιδιωτική περίκλειση, θα θεωρηθεί ελεύθερος αγριότοπος και θα μπορεί να αποκτηθεί από κάποιον άλλον.” (§38, *Concerning Civil Government, Second Essay*: Λονδίνο 1952, Εκδόσεις Britannica, Great Books. Δική μου η έμφαση.)

Σε αυτά τα άρθρα του ο Λοκ παρουσιάζει με πολλή ευαισθησία και λογική απλούς όρους δικαιοσύνης, έτσι που κανένας να μη μένει ακτήμων και στερημένος. Στο §38 μάλιστα λέει πως **η νομοθεσία θα πρέπει να είναι τέτοια που ένας άνθρωπος να χάνει την κατοχή της γης του, αν δεν την χρησιμοποιεί παραγωγικά, και να παίρνει τη γη άλλος.**

Δυστυχώς, οι παρατηρήσεις και προτάσεις του Λοκ παραγνωρίστηκαν από μεταγενέστερους νομοθέτες. Λόγω απληστίας οι άρχοντες και μεγαλο-αστοί στον 18ο αιώνα ιδιωτικοποιούσαν πολύ περισσότερα εδάφη από όσα μπορούσαν άμεσα να χρησιμοποιήσουν, αδιαφορώντας για τις χιλιάδες πολιτών που έμεναν στερημένοι ακτήμονες και αναγκάζονταν να εργαστούν με, κυριολεκτικά, μεροκάματα πείνας στα νέα μεγάλα αγροκτήματα και στις αναπτυσσόμενες βιομηχανικές μονάδες.

Ο Adam Smith, που θεωρείται “πατέρας” της σύγχρονης Πολιτικής Οικονομίας, παρατήρησε νωρίς πως οι άνθρωποι –

Οδηγούνται από ένα αόρατο χέρι να κάνουν **σχεδόν** την ίδια διανομή των αναγκαιών αγαθών της ζωής που θα είχε γίνει **αν η γη είχε διαιρεθεί σε ίσα μερίδια ανάμεσα στους κατοίκους της** κι έτσι χωρίς να είναι η πρόθεσή τους, χωρίς να το γνωρίζουν, προάγουν το συμφέρον της κοινωνίας. (1759: *The Theory of Moral Sentiments*, σ. 304, Λονδίνο, Liberty Classics, 1969. Δική μου η έμφαση.)

Οι σύγχρονοι οικονομολόγοι που πρεσβεύουν τη δήθεν ‘ελεύθερη οικονομία’ του καπιταλισμού (ή νεο-φιλελευθερισμού), με θεληματική άγνοια μένουν στο “αόρατο χέρι” και στην προαγωγή “του συμφέροντος της κοινωνίας”, παραγνωρίζοντας τον όρο “σχεδόν” και, κυρίως, το ότι τα μερίδια της γης δεν είναι ίσα και πολλοί δεν έχουν καν μερίδιο!

Ας αφυπνισθούμε στα σκληρά γεγονότα της υλικής πραγματικότητας γύρω μας!

5. Αργότερα ο Σμυθ περιγράφει στο έργο του ‘Πλούτος των Εθνών’ την κατάσταση που

προέκυψε από τις ιδιωτικοποιήσεις της γης:

“Μόλις η γη οποιασδήποτε χώρας γίνει όλη ατομική περιουσία, οι γαιοκτήμονες αρέσκονται, όπως όλοι οι άλλοι άνθρωποι να θερίζουν εκεί που ποτέ δεν έσπειραν και ζητούν κάποιο μίσθωμα ακόμα και για τα φυσικά προϊόντα της. Η ξυλεία του δάσους, το χόρτο του αγρού και όλοι οι φυσικοί καρποί της γης, όταν η γη ανήκε από κοινού [σε όλα τα μέλη της κοινότητας], στοίχιζαν στον εργαζόμενο μόνο την προσπάθειά του να τα μαζέψει. Τώρα όμως πρέπει να πληρώσει για την άδεια να τα μαζέψει: Πρέπει να δώσει στον ιδιοκτήτη ένα τμήμα από το προϊόν που η εργασία του μαζεύει ή παράγει.” (*Wealth of Nations...* 1.6 δική μου η παρένθεση.)

Εδώ ο Σμιθ αναγνωρίζει σαφώς ότι ο γαιοκτήμονας πλεονεκτεί απέναντι στον ακτήμονα εργαζόμενο και τον εκμεταλλεύεται. Η αρχή του Λοκ αγνοείται πλήρως, ότι κάποιος παίρνει μόνο τόση γη όση πράγματι χρειάζεται, ή περισσότερη, αλλά μόνον εφόσον μένει αρκετή και της ίδιας ποιότητας για άλλους.

Ο Σμιθ δεν υποδείχνει πως υπό το καθεστώς ιδιωτικοποίησης τα μισθώματα που απαιτούν οι ιδιοκτήτες αυξάνονται ραγδαία καθώς αυξάνεται ο πληθυσμός. Αντίθετα δικαιολογεί αυτή την πελώρια παράλειψη με ένα κούφιο χαριτολόγημα: *οι γαιοκτήμονες αρέσκονται όπως όλοι οι άλλοι άνθρωποι να θερίζουν εκεί που ποτέ δεν έσπειραν!* Ναι, σωστά, όλοι θέλουμε κάτι παραπάνω, αλλά “όλοι οι άλλοι” εμποδίζονται ή τιμωρούνται από τη νομοθεσία όταν θερίζουν εκεί που δεν σπέρνουν (=κλέβουν, εξαπατούν), ενώ οι γαιοκτήμονες το κάνουν με την ευλογία των νόμων!

6. Ελπίζω, αγαπητοί αναγνώστες, να έχετε κατανοήσει και αφομοιώσει αυτό το παραγνωρισμένο πανανθρώπινο δικαίωμα. Η παραγνώρισή του είναι οικουμενική, όπως είναι απόλυτη και η παράλειψη της νομοθεσίας να το διασφαλίσει. Όπως εσείς, υποθέτω, δεν είχατε αντιληφθεί αυτή την άποψη της ζωής μας έτσι και οι μεγάλες μάζες του λαού δεν την ξέρουν. Αν όμως μετά από αυτή τη μελέτη εξακολουθείτε να νομίζετε πως οι κοινωνικές αδικίες και τα οικονομικά προβλήματα, όπως η ψαλίδα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, οι συνακόλουθες εντάσεις με απεργίες, διαδηλώσεις και βιαιοπραγίες, και η πολυνομία με τη γραφειοκρατία της, οφείλονται σε άλλα αίτια, τότε χρειάζεται να μελετήσετε τι έχουν πει ξεκάθαρα πολλοί κλασικοί οικονομολόγοι.

Παρότι δεν είμαι ούτε στο ελάχιστο μαρξιστής, έτσι όπως συνήθως νοείται ο όρος, παραλείπω άλλους κλασικούς και παραπέμπω στον Μαρξ. Αυτός ήδη στο πρώιμο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* ήθελε σαν πρώτο μέτρο για την εγκαθίδρυση του σοσιαλισμού την “κατάργηση της ιδιοκτησίας της γης...” (σελ 83, μετάφρ. Κορδάτου, Αθήνα 1963). Στο *Κεφάλαιο* (1.7.24) εξηγεί πως η διάλυση της κεφαλαιοκρατικής ιδιοκτησίας της γης θα επιφέρει “την κοινοτική κατοχή της γης”. Και στο ωριμότερο έργο του *Κριτική του Προγράμματος Γκότα* (1875: εκδ Κορόντζη, Αθήνα 1975, σελ 20) δίνει μια πληρέστερη εξήγηση: “*Στη σημερινή κοινωνία τα μέσα εργασίας [=χρηματικό κεφάλαιο, σύνεργα και μηχανές και γη] είναι μονοπώλιο των γαιοκτημόνων και των καπιταλιστών. (Το μονοπώλιο της ιδιωτικής γαιοκτησίας αποτελεί μάλιστα τη βάση κάθε καπιταλιστικού μονοπωλίου).*” (Δική μου η παρένθεση [].)

Σήμερα, οι γαιοκτήμονες με τεράστιες ιδιοκτησίες είναι λιγοστοί στην Ευρώπη – αλλά υπάρχουν. Στη χώρα μας λίγοι αληθινά είναι όσοι δεν έχουν κατοικία ιδιόκτητη. Δυστυχώς πολλοί είναι όσοι δεν έχουν πρόσβαση στη γη για να εργαστούν, διότι τα μισθώματα σακατεύουν την επιχειρηματική προσπάθεια. Ο μεγάλος, εγκληματικός φταίχτης είναι το Κράτος και η φοβερή φορολογία του. Στη χώρα μας μάλιστα, όπου το Κράτος γίνεται φέουδο της εκάστοτε κυβέρνησης, η οποία νέμεται ποικιλότροπα το δημόσιο χρήμα, η φορολογία είναι παράλογη, αυθαίρετη και ληστρική. Το Κράτος

χρειάζεται πολλά έσοδα για να χρηματοδοτεί, εκτός από τις τσέπες των “ημέτερων πελατών”, διάφορες υπηρεσίες που αποσκοπούν στην ανακούφιση της φτώχειας. Και αυτή η φτώχεια έχει συγκριτικά βαθύνει λόγω των ολιγοπωλίων που αναπήδησαν από την παράλειψη του δικαιώματος για ελεύθερη πρόσβαση στη γη.

Ας διαβάσουμε τι έγραψε και ο Λέων Τολστόι, ο διάσημος Ρώσος μυθιστοριογράφος σε μια επιστολή του στον Τ. Μ. Μποντάρεβ: – Η κοινωνική διευθέτηση πρέπει να είναι τέτοια ώστε –

1. Να μην υπάρχει κανείς που να μην μπορεί να έχει δωρεάν γη για τη χρήση του.
2. Να μην υπάρχουν μη-εργαζόμενοι που κατέχουν γη και αναγκάζουν άλλους να εργάζονται για τους ίδιους και να τους πληρώνουν για τη χρήση της γης.
3. Όλη η γη θα πρέπει να βρίσκεται στην κατοχή αυτών μόνο που τη χρησιμοποιούν, όχι όσων δεν τη χρησιμοποιούν. (L. Tolstoy, 1937, *Recollections and Essays* Oxford, Oxford University Press, σελ 189.)

Αγαπητοί αναγνώστες αν δεν έχετε κατανοήσει την αξία αυτού του φυσικού δικαιώματος, τότε πρέπει να είστε στενά εγκλωβισμένοι στις τρέχουσες χρηματοπιστωτικές (αυξομείωση επιτοκίων και ρευστότητας) ή χοντροκομμένες κομμουνιστικές αντιλήψεις, ή εγώ έχω αποτύχει να παρουσιάσω ευκολονόητα το θέμα μας.

Νικόδημος.